

ÉTICA E APOLÍTICA EN ARISTÓTELES:

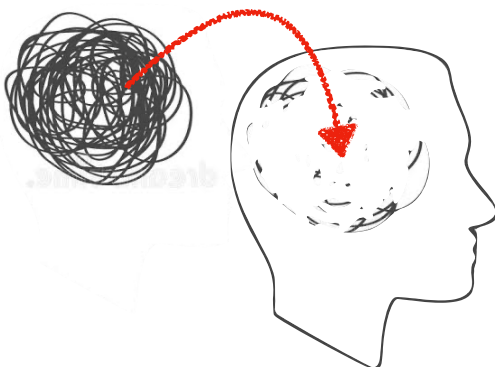
A ARETÉ (virtude), A IDEA DE POLIS E A CONDICIÓN DE CIDADÁN.

1. Antropología.

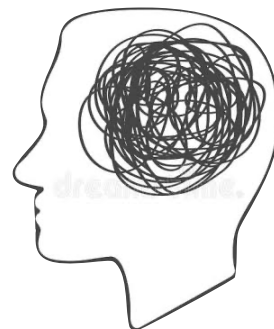
Ser humano

A pregunta polo **ser** do **ser humano** hai que entendela desde a óptica da teoría **hilemórfica**. Lembremos que para o filósofo de Estaxira todas substancias individuais (as cousas particulares) que compoñen a única realidade existente redúcense a un composto de materia e forma.

Sendo así, o ser humano non pode fuxir desta definición: el mesmo será un **composto dual**, unha realidade **bidimensional**. Cales serán as dúas partes que o compoñen? **Alma** (Forma) e **Corpo** (Materia). Neste punto apreciamola unha sutil diferenza con Platón: para a ateniense a alma, en tanto esencia do ser humano, está máis aló do mundo sensible, é **TRANSCENDENTE** dada a súa natureza perfecta, eterna, infinita. Aristóteles anula esta afirmación: a alma do ser humano non se atopa fóra do propio ser humano, é **IMMANENTE**. Alma e corpo forman un todo indisoluble, Se un deles desaparecese, necesariamente o outro seguiría o mesmo camiño. Iso si, a alma, en tanto esencia do ser humano, é a súa parte máis importante, xa que o que somos e no que diferenza do resto de substancias está determinado por ela. A antropología terá que centrar o seu esforzo, no estudo desta **esencia**: a alma.

En Platón a alma é Eterna, divina
transcendente

En Aristóteles a alma é
immanente

Deste xeito, e o mesmo que pasaba con Platón, a antropoloxía aristotélica devén en pura investigación psicolóxica: sendo o ser humano unha substancia que se define hilemorficamente, a psicoloxía vai centrarse no estudo da esencia característica do ser humano, que Aristóteles identifica coa alma (Psyché) A obra na cal trata este problema será un breve aínda que densísimo tratado titulado De anima (Sobre a alma).

Aristóteles caracteriza a alma de forma triádica:

- i. A alma é o motor, o principio responsable do movemento corporal.
- ii. É o principio vital de toda substancia natural: todo ser vivo, por definición, terá que ter alma, xa que ela é o principio que lle dá a vida.
- iii. É o principio activo e dinámico que regula e harmoniza as distintas partes e actividades do corpo: órganos, funcións vitais, actividades mentais, etc.

Podemos extraer unha conclusión: todo ser vivo posúe alma, xa que sen ela non sería máis que un bloque de materia inerte. O punto de vista de Aristóteles é biolóxico.

Agora ben, todos os seres vivos posúen as mesmas capacidades, as mesmas facultades? Unha planta, por exemplo, pode saltar? Pode ler un can filosofía? Parece que non: por implicación, teremos que afirmar a existencia de distintos tipos de alma, tantas como tipos de seres vivos existan.

1.1. Tipos de alma.

Se tres son os grupos nos que podemos agrupar a todos os seres vivos (seres humanos, animais irracionais e vexetais) tres serán os tipos de alma. Cada unha delas ten unha serie de funcións características, e están

ordenadas de xeito xerárquico, de xeito que as funcións da alma máis baixa estarán tamén incluídas na serie de funcións propias das almas superiores a ela. Son as seguintes:

1. **Alma vexetativa**: propia dos vexetais, os seus obxectivos céntranse no control das **funcións de nutrición e reprodución**.

2. **Alma sensitiva**: propia dos animais irracionais. Ten as mesmas funcións que a alma vexetativa e ademais a función da **sensación** (capacidade de percibir e recibir as formas sensíbles dos obxectos a través dos sentidos) e a **función apetitiva** (que determina a existencia de desexos e pulsións instintivas) **percepción e memoria básica**.

3. **Alma racional**: integra todas as funcións das almas precedentes alén de posuír dúas funcións características: en primeiro termo, ela é a que posibilita o **coñecemento intelectual** que podemos extraer da realidade. Segundo, os animais que posúen esta alma poden determinar libremente aquilo que queiran facer. Permítelles tomar decisións, valorar os seus actos, reflexionar. Proporciona, por tanto, **Vontade**. Está claro que o único animal que é capaz de coñecer e de decidir é o ser humano. En efecto, a alma racional é a súa esencia, e por este motivo é superior ao resto de seres vivos. Aristóteles identificará esta liberdade de acción e coñecemento co télos característico do ser humano: a nosa finalidade natural, para a cal estamos determinados, será desenvolver as nosas funcións características, isto é, actuar sen concesións e coñecer o mundo que nos rodea. A pesar de todo este télos o entenderemos de xeito non constrictivo: por natureza temos esta tendencia para coñecer e actuar, pero para levala a cabo esixírenos un esforzo pola nosa banda. Se non nos esforzamos por moito que poidamos coñecer é posible que desaparezcamos deste mundo sen coñecer nada

referente ao mundo que nos rodea. É unha capacidade natural pero hai que desenrolala.

A alma é innata.

2. Ética.

A ética ten por obxectivo orientar a acción humana cara a **praxe**: o seu obxectivo será proporcionarnos información sobre como temos que facer para conseguir unha boa vida práctica, que sexa quen de proporcionarnos **Eudaimonía (felicidade)**. Deste xeito conseguir a felicidade será o verdadeiro **télos (fin)** ético propio do ser humano. Por determinación natural, por pura definición biolóxica, o noso obxectivo na vida é ser felices. Agora ben, como podemos conseguir a felicidade cara á cal tendemos necesariamente? Moi doado: buscando o ben propio cara ao cal ten que tender cada persoa.

Ben e Felicidade danse a man necesariamente, identifícanse plenamente. Mas, que estamos a entender cando falamos de "Ben"? Sinteticémolo:

1. O ben é o fin de todas as accións humanas: sendo así, este ben ten que proporcionarnos satisfacción duradeira. Poden darnos esta satisfacción os bens materiais? Imposible, dinos Aristóteles, xa que son perecedeiros. Cales, entón? Aqueles que nos enchen, que nos proporcionan afecto e felicidade: os Bens morais, os bens máis perfectos de todos.

2. Deste xeito, o ben moral é o ben supremo e definitivo.

3. Agora ben, como podemos conseguir os bens morais? Onde teremos que buscalos? Dinos Aristóteles: ha os que buscar na convivencia social. Isto é, todo ben moral identifícase sempre co Ben Común da Sociedade. Seremos felices individualmente sempre e cando a convivencia na polis sexa boa e

viceversa: para que a polis sexa boa e feliz os seus integrantes terán que ser felices e procurar o ben común, idea que xa estaba presente na filosofía ética de Platón.

Para ser felices, pois, temos que vivir en sociedade. Aristóteles aifirma, de facto, que o ser humano está determinado por definición natural a vivir en Sociedade. O ser humano é un **zôon politikon**, un animal político por natureza. o ser humano vive en sociedade: non podemos fuxir deste feito, forma parte da nosa propia esencia.

Lembrede a dobre caracterización da Ética aristotélica: é unha disciplina **teleolóxica** (o telos do ser humano é buscar o ben moral que lle proporcione felicidade) e **naturalista** (por definición natural teremos que buscar eses bens na polis, na sociedade,

3. A virtude ἀρετή (Areté = excelencia)

Chegados a este punto pregúntase Aristóteles: queremos ser felices, e por iso buscamos os bens morais que nos proporcionen esa felicidade. Agora ben, como chegamos a eles? Moi doado: **practicando a virtude** (). Vexamos a definición de virtude que nos proporciona o noso filósofo.

"Virtude é a disposición para actuar ben que se adquire mediante a repetición de actos e que consiste en conseguir o xusto medio entre dous extremos".

Punto xusto entre dos extremos? Que significará isto? Vexamos un exemplo:

Virtude propia do soldado: (-) covardía-----valor-----temeridade(+)

Poñamos outro exemplo, neste caso pensando nun filósofo ou gobernante:

Virtude propia do filósofo: (-) ignorancia-----sabedoría-----prepotencia (+)

En definitiva, temos que buscar o punto medio. (sabedoría) Só el é quen de proporcionarnos virtude. E para ser virtuosos teremos que poñer ese punto medio en práctica, facer disto un **HÁBITO**, tantas veces como nos sexa posible .

7.2. Bens e tipos de virtude.

A nosa vida, polo tanto, debe orientarse seguindo unha serie de bens, que necesariamente esixen a posta en práctica dunha serie de virtudes. Aristóteles defende que existen **tres modelos de vida** a seguir, cada un deles característico dunha **clase social**, modelos que están relacionados con dous tipos distintos de virtudes:

1. Bios apolaustikós: remite aquela vida que se orienta á consecución de praceres. Non ten nada de malo, sempre e cando a moderación sexa a súa leitmotiv. É o tipo de vida propio das clases baixas, dos artesáns, produtores ...

2. Bios politikós: este modelo vital ten por obxectivo a consecución da honra. Este modelo de vida élle característico aos gardiáns e soldados.

Estes dous tipos de vida teñen que realizarse seguindo o que Aristóteles denomina as **Virtudes Éticas**. Son aquelas virtudes de natureza puramente política, que se relacionan sempre coa vida activa, laboral, práctica: entran neste grupos virtudes como a amizade, a xenerosidade, a xustiza, a fortaleza

3. Bios theoretikós: o obxectivo deste modelo vital é conseguir coñecemento, pretensión característica dos filósofos, científicos, sabios e gobernantes.

As virtudes características deste modelo son as chamadas **Virtudes Dianoéticas**, isto é, as virtudes propias do pensamento intelectual abstracto.

Son puramente especulativas e inclúe virtudes como a sabedoría ou a prudencia.

Así pois, sexamos produtores, soldados ou filósofos, os seres humanos temos que poñer en práctica as virtudes características dos nosos modelos de vida. Só deste xeito poderemos ser felices. Agora ben, para facelo teremos que aprender a facer as cousas que nos corresponden. E a única canle que temos para conseguir isto é por medio da Educación (influencia do intelectualismo socrático e platónico). Temos que aprender a ser bos cidadáns, e só enseñandonos, só se nos educamos poderá darse esta situación. Unha vez educados non teremos máis remedio que ser virtuosos. Dito doutro xeito: poñerase sobre da mesa a cuestión da nosa responsabilidade. Sabemos como nos temos que comportar? Perfecto. Agora teremos que demostralo .

Virtudes dianoéticas	Da INTELIXENCIA	SABEDURÍA	ARTE	CIENCIA	PRUDENCIA
virtudes éticas	da VONTADE	SON MOITAS, CADA VEZ QUE ACTUAMOS APLICÁMOLA MESURA (TERMO MEDIO) FUXINDO DOS EXTREMOS POR EXCESO OU DEFECTO (POIS SON VICIOS DA ALMA), DEBEMOS PRACTICAR ATA COLLER O HABITO E ACOSTUMARNOS A DECIDIR BEN PARA SER BOS E POLO TANTO FELICES!!!			

OLLO **ser virtuoso no é algo innato**, hai que esforzarse para ser bo e así serás feliz.

4. Política.

A ética aristotélica non pode ser entendida separada da política e viceversa: as dúas implícanse mutuamente, forman un todo indivisible. Acabamos de ver como a ética busca o ben supremo das accións humanas, que se consegue coa práctica da virtude. A política, en consecuencia, vai encargarse de buscar o ben supremo das accións da polis. Existe, por tanto, unha

relación bixectiva entre o ben individual e o ben xeral da comunidade. Se somos quen de establecer unha harmonía entre os dous extremos teremos unha sociedade feliz, isto é, unha sociedade onde reine a Xustiza.

Para conseguir esta harmonía entre o ben individual e o ben xeral imos ter que buscar o **consenso político**. E para chegar a el teremos que nos basear no **diálogo político**, na compartición do logos de todos os integrantes da comunidade. O resultado deste consenso será a elaboración dun marco constitucional que regule o comportamento, funcións e inteaccións existentes entre os membros da comunidade.

4.1. A orixe da Sociedade.

Lembremos que desde o punto de vista aristotélico o ser humano é un animal político por natureza. Sendo así, a orixe da sociedade ha el que estudar como se fose un fenómeno natural, xa que é inherente á propia natureza humana. Aristóteles explica a orixe da sociedade genealógicamente, atendendo o seu nacemento e evolución histórica:

1. Familia: formada por un pai que toma as decisións diríxela á familia, unha nai, unha filla ou fillo e varios escravos. O obxectivo desta é manter cubertas as necesidades básicas dos seus integrantes.

2. Aldea: ha ela que estender como una extensión da familia. Varias familias xúntanse baixo a dirección dun líder para manter a estabilidade económica e vital das persoas.

3. Polis: enténdese como a suma de varias aldeas. Persegue a autosuficiencia AUTARQUIA grazas e unicamente mediante a **koinomía (compañerismo profundo) = amizade** dos seus membros, sempre con base en telos característico: buscar o Ben

Xeral que lles proporcione felicidade. Esixe un nivel de organización elevado, así como unha determinación precisa dos roles que cada membro da mesma debe realizar.

4.2. Formas de Goberno.

Aristóteles determina a existencia de tres tipos de goberno en base ao tipo de constitución política que existe en cada un deles. O mesmo que no caso de Platón, estes tipos de goberno poden dexenerar en formas de goberno erróneas ou pouco recomendables. Son bos gobernos os que teñen en conta o **ben común** son malos gobernos os que teñen en conta os bens particulares/egoistas.

1. Democracia boa=República ou Politeia: persecue o ben da maioría dos integrantes da sociedade. Tenta evitar que as minorías políticas (sexan de clase alta ou baixa) impoñan a súa vontade ao resto da sociedade. Este tipo de goberno pode dexenerar nunha **Democracia mala:** dáse isto cando unha minoría fágase co poder e pretende vender os seus intereses particulares como se fosen os intereses da maioría. A esta práctica política denomínaselle **demagogia**.

2. Aristocracia: este tipo de goberno persecue o ben común baseándose na tradición, nos valores culturais tradicionais e no respecto polas leis establecidas. O poder está en mans dun grupo de sabios (aristos significa en grego "os mellores") que intentan buscar o ben común de todos os cidadáns. Se no canto de buscar estes bens dirixen a polis seguindo intereses particulares esta forma de goberno dexenera en oligarquía.

3. Monarquía: o poder está en mans dunha única persoa. O seu obxectivo é desde logo procurar o ben xeral dos seus súbditos, mais corre perigo de corromperse con facilidade. Dexenaríase en **Tiranía**.

5. Matices finais.

Para determinar como entende o de Estaxira a súa teoría política hai que puntualizar unha serie de aspectos a modo de síntese final:

i. Aristóteles defende un **modelo político realista e pragmático** baseado no **consenso social**. Foi consciente de que unha comunidade só pode funcionar se todas as voces que a forman poden expresar as súas opinións na procura do consenso, algo que se afasta do determinismo utópico e ideal do proxecto platónico.

ii. Defende un **conservadorismo moderado**: o Goberno é interclasista. Si existen distintas clases sociais por determinación natural, mais todas elas teñen dereito a se expresar na ágora política, algo que Platón negaba tallantemente, xa que só os gobernantes tiñan ese dereito.

iii. Rexeita a democracia como forma de goberno, xa que nos levaría a impoñer os intereses dos pobres sobre os dos demais. E isto non é lícito, xa que existen distintas clases sociais por determinación natural.

iv. Con base nesta determinación natural afirma que tanto os escravos e as mulleres son seres inferiores aos cidadáns homes, dado que a natureza fixo estes últimos superiores ao resto. Aristóteles xustifica a existencia de desigualdades naturais.

10. Bibliografía. Fontes aristotélicas

1. Acerca da alma. Ed. Gredos. 1988
2. Física. Ed. Gredos. Madrid. 1995
2. Metafísica. Ed. Gredos. Madrid. 1994
3. Reale, Giovanni; Introducción a Aristóteles. Ed. Herder. Barcelona. 1992

